

İzmir Akdeniz Akademisi'nden / From the Izmir Mediterranean Academy

Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu DOI 10.32325/iaad.2017.23

İzmir Akdeniz Akademisi Tarih Birimi'nin faaliyetleri, İzmir'in tarihine Akdeniz perspektifi ile bakarak kentin tarihini yeniden düşünmeye sevk edecek ama aynı zamanda katılımcılığın toplumun farklı kesimlerini kavrayacak şekilde ön planda olduğu toplantılar düzenlemeye odaklanıyor. Bu çerçevede Akdeniz deyince akla gelen, antikçağlardan günümüze coğrafya ve toplumun farklı kesimlerini kesen "zeytin" 2015'te, "üzüm" 2016'da düzenlenen konferanslar serilerinin ("Zeytinin/Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu") ana başlığını ve sorunsalını oluşturdu. 2017'de ise Akdeniz deyince akla gelen klasik üçlünün, zeytin ve buğdaydan sonra sonuncusu "buğday" bu serinin devamını getiriyor.

"Üzümün Akdeniz'deki Yolculuğu" nun bahar dönemindeki ilk konferansı 16 Nisan 2016'da Prof. Dr. Ergün Laflı ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Uhri'nin katılımları ve "Tarih Öncesi ve Antik Çağlarda Üzüm, Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı, ikincisi ise 14 Mayıs 2016'da Prof. Dr. Yaşar Uysal, Doç. Dr. Alp Yücel Kaya ve Dr. Hülya Uysal'ın katılımları ve "1980 Sonrası ve Günümüzde Üzüm Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı ile gerçekleştirilmişti. Güz dönemindeki ilk konferans 22 Ekim 2016'da Prof. Dr. Elena F. Syrett, Prof. Dr. Socrates Petmezaz ve Prof. Dr. Nühket Adıyeke'nin katılımları ve "Tarihsel ve Karşılaştırmalı Perspektiften Doğu Akdeniz'de Üzüm Üretimi ve Ticareti" alt başlığı, ikinci konferans Adnan Çobanoğlu ve Çağatay Özcan Kokulu'nun katılımları ve "İzmir ve Çevresinde Üzüm Üreticiliği ve Sorunları" alt başlığı, üçüncü konferans Prof. Dr. Suraiya Faroqhi ve Murat Yankı'nın katılımları ile "Antik Çağdan Osmanlı İmparatorluğu'na Bağcılık ve Şarapçılık" alt başlığı ile gerçekleştirildi.

Güz dönemi konferansları bir taraftan her biri kendi coğrafyasını sürükleyen sultanîye ve kuş üzümü üretim ve ticaretini ele alırken, diğer taraftan iktisadi, toplumsal ve ekolojik dinamiklerle kaybolan bağlar ve üzüm çeşitlerini gündeme getir-

di. Herodot'un, Murat Yankı'nın hatırlattığı, "Ey yolcu İzmir'den geçerken *muskat* (misket) içmeden bir yere gitme!" sözüne uymak maalesef günümüzde oldukça zor.

Suraiya Faroqhi'nin izini sürdüğü Domenico Sestini'nin 18. yüzyıl sonunda yatırım maliyet hesaplarını bile verdiği Boğaziçi bağları 19. yüzyıl ortasına dahi erişememiş görünüyor. Yüz yıllardır bereketli Sarıgöl ovasında yetişen sultanîye üzümün bile günümüzde tehlikede olduğunu Adnan Çobanoğlu'ndan öğreniyoruz. Üreticiler her bahar Kışladağ altın madeninden kaynaklandığını düşündükleri asit yağmurundan korunmak için bağları neredeyse seraya çeviriyorlar. Üzümün bu şartlarda ne kadar korunabileceği meçhul olsa da üzerinde bittiği toprağın uzun süre bu tür yağmurlara direnemeyeceği aşikâr. Buna bir de yine sultanîye havzasında sayıları hızla artan jeotermal elektrik santrallerini eklersek, üzümü var eden toprak ve suyun nasıl tüketildiği daha net ortaya çıkıyor.

Elbette bu süreç sultanîye havzasına özgü bir gelişme değil. Çobanoğlu'nun vurguladığı gibi bütün dünyada tarımsal topraklar sermayenin kâr arayışı çerçevesinde gasp ediliyor. Üzüm bağlamında gözlemlenen bu gelişmeleri eleştirel sosyal bilimler literatürünün güncel ve başat kavramlarından biri olan toprak gaspı (*land grabbing*) ile gündeme taşımak hem İzmir hem de Akdeniz'i yeniden düşünmek için önemli bir araç.

Üzüm ziraatı yalnızca tarım dışı değil tarım içi rekabete de açık. Zeytinin Akdeniz'deki Yolculuğu konferanslarında da gündeme geldiği üzere üzüm ve zeytinin tarihsel rekabeti hâlâ tartışma konusu olmaya devam ediyor. Ama Suraiya Faroqhi'nin uyarısı doğrultusunda bu rekabet tartışmasında önyargılı açıklamalardan uzak durmak lazım. Faroqhi'nin de belirttiği üzere Osmanlı coğrafyasında din faktörü yüzünden üzüm üretiminin düşeceği, zeytin üretiminin artacağı varsayılmış olsa da 20. yüzyıla kadar izlenen gidişat bunun tam da öyle olmadığını, üzümün önemini koruduğunu gösteriyor. Hatta Nühket Adıyeke, Osmanlı hakimiyeti son-

rasında üzüm ile zeytin arasındaki “vardiya değişimi”nin sık tartışıldığı Girit’te bile bunun söz konusu olmadığını 1670 ve 1704 tarihli Tapu Tahrir defterlerindeki kayıtlar üzerine yaptığı incelikli çalışma sonucuna dayanarak aktarıyor.

Zeytinin Akdeniz’deki Yolculuğu konferanslarında Christos Hadziiossif’un söylediği gibi burada belirleyici olan emek piyasalarının durumu ve mülkiyet ilişkileridir. Adıyeye’nin araştırması da bunu doğruluyor. Aynı doğrultuda Çağatay Özcan Kokulu, Payamlı-Kavacık-Efemçukuru-Çamtepe-Gödençe güzergâhında uzanan İzmir Kızıldağlar’da eskiden (20. yüzyılda) deve yükleri ile piyasaya taşınan sultanîye üzüm ve diğer yerel üzüm türlerinin tarımdaki emek gücünün gün geçtikçe azalması ve aynı zamanda bağcılığın daha yüksek bir sermaye birikimi gerektirmesinden dolayı artık kaybolmaya ya da “butikleşme”ye yüz tuttuğunu belirtiyor. Burada ilginç olan diğer bir nokta, günümüzün en başarılı kooperatif işletmelerinden biri olan Gödençe Tarımsal Kalkınma Kooperatifi üyelerinin her iki ürün de kooperatif faaliyeti içerisinde olsa da üzüm örgütlenmesinden ziyade zeytin örgütlenmesinde başarı göstermesidir. Oysa üzüm 19. ve 20. yüzyıllarda, Sokrates Petmezas ve Elena Frangakis-Syrett’in gösterdikleri gibi, Ege’nin iki kıyısında neredeyse mono-kültür haline gelmiş, tarım-ticaret-finans-sanayi örgütlenmesinin lokomotif olmuştu.

Alp Yücel Kaya, Ege Üniversitesi, İktisat Bölümü

Akdeniz’in Kıyısında: İzmir Körfezi’ne Ekolojik Dokunuşlar

DOI 10.32325/iaad.2017.24

İzmir Akdeniz Akademisi tarafından “Akdeniz’in Kıyısında” üst başlığıyla İzmir Körfezi hakkında ekolojik, tarihsel, ticari, kentleşme, kültürel, sosyal ve uluslararası boyutuyla sürdürülmekte olan konferanslar dizisinde, 9 Kasım 2016 tarihinde gerçekleştirilen “İzmir Körfezi’ne Ekolojik Dokunuşlar” konferansında, İzmir Limanı’nın verimliliğini ve kapasitesini artırmak ve İzmir Körfezi içinde su sirkülasyonunu ve kalitesini iyileştirmek amacıyla yapılan çalışmaların değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Konferansta İZSU Genel Mü-

dür Yardımcısı Tülay Yılmaz tarafından İZSU ve TCDD genel müdürlükleri işbirliğiyle sürdürülmekte olan “İzmir Körfezi ve Limanı Rehabilitasyon Projesi” kapsamında bugüne kadar sürdürülen çalışmalar ve gelişmeler hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

İZSU, İzmir Körfezi’ndeki mevcut su kalitesinin iyileştirilmesine yönelik olarak sürdürdüğü çalışmalar kapsamında, deniz ortamı sayısal modelleme çalışmalarını da yürütmektedir. Bu çalışmaların uluslararası ölçekte bir örnek olmasını sağlamak üzere, etkin bir ölçüm ve çevrimiçi izleme sistemi de kurmuştur. Elde edilen sonuçlar, Körfez’in güney aksı boyunca açılacak olan Liman Yaklaşım Kanalı ile Körfez’e temiz su girişinin artacağını; kuzey aksında oluşturulacak Akıntı İyileştirme (Sirkülasyon) Kanalı’nın da bu bölgedeki akıntı hızlarını arttıracaklarını; böylece, ekolojik açıdan daha hassas olan kuzey kıyıları ve Gediz Deltası Sulak Alanı boyunca Körfez’e giren temiz suyun miktarını ve dolaşımını hızlandıracaklarını; sonuç olarak sulak alan potansiyeliyle önemli bir doğal değer olan bu bölgedeki su kalitesinin ve biyolojik çeşitliliğin iyileştirileceğini göstermektedir.

Konferansta konuşmacı olarak yer alan Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü Öğretim Üyesi ve İZSU Yönetim Kurulu üyesi Prof. Dr. Gökdeniz Neşer, dünyadaki uygulamalarından İzmir Körfezi’nde gerçekleştirilmesi planlanan bu çalışmalara benzer nitelikte örnekler vererek İzmir kenti özelinde projenin önemini ve beklenen hedeflerini tartışmıştır. İzmir Körfezi su kalitesini iyileştirmenin en etkili yolu iç körfezle dış körfez arasındaki su değişimini hızlandırmak ve dolayısıyla suyun iç körfezde kalış süresini azaltmaktır. Bu iyileştirmenin nerede ve nasıl yapılacağını öngörmek amacıyla İzmir Körfezi için geliştirilmiş hidrodinamik model çalışmalarında farklı senaryolar denenmiş ve kurulan bu sürekli izleme ve gözlem sistemiyle en uygun senaryo belirlenmiştir. Karaburun, Foça, Güzelbahçe, Pasaport ve Bostanlı olmak üzere beş noktada kurulu istasyonlarda rüzgâr yönü, sıcaklık, nem, yağış miktarı, tuzluluk gibi parametrelerin yanı sıra; akıntı hızı, akıntıların zaman ve mekân içindeki değişimleri gibi oşinografik veriler de toplanmaktadır.